

УДК [006.44:37(477)]:378.4

КІТ Г.Г.,

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ АВТОНОМІЗАЦІЇ ВНЗ

Освіта як основа особистісного і суспільного розвитку, визначальний чинник соціально-економічного і духовного життя суспільства є фактором забезпечення державності, запорукою майбутнього України. Водночас стан справ у галузі освіти, темпи та глибина перетворень не повною мірою задовольняють суспільні потреби. Тому одним із головних пріоритетів розвитку суспільства є реформування освітньої системи в Україні, спрямоване на модернізацію освітньої галузі, наближення її до міжнародних стандартів, оптимізацію структури, підвищення конкурентоспроможності українських фахівців на світових ринках праці. Важливою проблемою реформування української системи вищої освіти є встановлення балансу між ступенем автономії та державного регулювання навчального процесу, що забезпечить ефективність функціонування ВНЗ на основі поглиблення інтеграції університету з економікою, ринком праці, процесами розвитку суспільства і держави, демократизації освіти, посилення суспільного контролю за якістю освіти.

Нормативною базою функціонування освіти є система стандартів. Стандарти, які попередньо отримали поширення виключно в сфері виробництва, стали об'єктивною реальністю в галузі освіти. Сучасне реформування освіти в Україні, яка традиційно була централізованою, вимагає перегляду і визначення освітніх стандартів, які мають відображати нове бачення суспільного ідеалу освіченості, суспільні вимоги освіти як основи соціокультурного становлення молодої людини, сприяти збереженню єдиного освітнього простору в державі, відігравати стабілізуючу та регламентуючу роль. Освітні реформи потребують підвищеної уваги і до проблем, які означають поняттям "стандартизація", тобто встановлення стандарту, що на перетині науки і практики лише за умови зваженого, науково обґрунтованого підходу сприятимуть розв'язанню завдань розвитку.

Мета статті полягає в обґрунтуванні державного стандарту як засобу формування єдиного освітнього простору вищого навчального закладу в умовах його автономізації, розширення його академічних свобод.

Стандартизація як одна із сучасних тенденцій розвитку змісту освіти обумовлена двома обставинами. Насамперед, необхідністю створення в країні єдиного педагогічного простору, завдяки якому буде забезпечений єдиний рівень освіти, який буде отримувати молодь в різних типах освітніх закладів. З іншого боку, стандартизація освіти обумовлена стратегічним завданням входження України в систему світової культури, що вимагає врахування тенденцій розвитку змісту освіти у міжнародній освітній практиці.

Без застосування засобів і методів стандартизації на сучасному етапі неможливо здійснити удосконалення освіти на різних її ступенях, розвиток міжнародного співробітництва в освітній сфері. Розробка сучасних стандартів вищої освіти, розрахованих на майбутнє, є найважливішим завданням забезпечення якості освіти.

Проблема стандартизації має загальнодержавне, політичне значення, тому що держава залишається основним замовником кадрів різних галузей та дбає про збереження єдиного освітнього простору країни. Тому, вона несе відповідальність за змістовне ядро освіти (зміст освіти як обумовлена цілями та потребами суспільства система знань, умінь, навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури), реалізацію освітніх програм, кадрове, фінансове, матеріально-технічне забезпечення, що в результаті й обумовлює розвиток суспільства.

Стандартизація освіти – це встановлення єдиних вимог до результатів освітньої діяльності в однотипних навчальних закладах, не виключаючи різноманіття способів їх досягнення. Державний стандарт освіти є засобом формування єдиного освітнього простору в умовах розширення свобод освітніх закладів, їх автономізації, розвитку варіативності і гнучкості змісту освіти, підвищення вимог до рівня освіченості, професійної мобільності і конкурентоздатності випускників. Крім того, стандартизацію як одну із глобальних тенденцій у реформуванні вищої освіти цілком оправдано розглядають як основний засіб подолання кризи, яка пояснюється відсутністю достатньої взаємної адаптації суспільства і освіти.

Стандартизація розглядається дослідниками як доволі широка філософська, педагогічна, соціальна, економічна категорія, залежно від впливу, який вона здійснює на освітні процеси. Вивчення наукових джерел довело, що проблема стандартизації висвітлювалася вченими у різних напрямках: методологія розробки освітніх стандартів (А. Валицька, Є. Заір-Бек, В. Максимова, В. Ямпольський; А. Симак); концептуальні засади стандарту загальної середньої освіти (В. Леднев, І. Лернер, С. Гончаренко, О. Савченко); понятійно-методологічний аспект узгодження освітніх і професійних стандартів (О. Новіков); концептуальні засади і теорія стандартизації професійної освіти (В. Беспалько, Л. Гаранін, Б. Гершунський, В. Краєвський, В. Полонський, Н. Ничкало, В. Томашенко, О. Щербак); контролю за дотриманням стандарту (А. Клим); порівняльний аналіз стандартів та освітніх систем зарубіжних країн (Ю. Дик, Н. Абашкіна, М. Скиба); дослідження ключових компетенцій і компетентностей (І. Зимня, Н. Бібік, О. Овчарук, І. Родигіна, А. Хуторський); відношення стандарту та творчості (В. Айнштейн, Е. Алгазінов, В. Болочагіна, М. Долгов, В. Кузнецова, Ю. Татур, В. Харабет).

За останні роки все частіше досліджується з соціально-педагогічної, філософської точок зору (В.П. Андрущенко, В.І. Байденко, В.П. Беспалько, І.Ф. Бех, І.А. Зязюн, В.С. Лутай, Н.Г. Ничкало, В.Л. Петренко, Н.А. Фоменко) і набуває дедалі більшої актуальності проблема стандартів у вищій освіті. Варто зазначити, що вища освіта сьогодні – це не просто навчальний процес, це освітня послуга високої якості, що має змістовний, кваліфікаційний і культурний стандарт. У сучасній освітній технології радикальним чином змінюється тип відносин між викладачем і студентом, між університетом як соціальною організацією і студентами. Це вже не просто відносини трансляції нових знань від викладача до студента, а відносини складного співробітництва та змістовної комунікації з залученням сучасних комп'ютерних і гуманітарних технологій. Стратегічним завданням вищої освіти є максимальне узгодження дії таких важливих вимог, як: збереження і примноження національних освітніх традицій; підпорядкування суспільним, економічним, політичним законам сьогодення у контексті розвитку

світових освітніх систем; забезпечення інноваційності, здатності рухатись на випередження, передчувати обриси майбутнього.

Стандарти є доволі новим освітнім утворенням, яке не отримало достатнього наукового обґрунтування. На практиці це обумовлює загострення проблем щодо їхньої розробки та реалізації, що доволі часто вирішується шляхом спроб і помилок. Сьогодні стандарти починають порівнювати з наріжним каменем забезпечення соціальної норми якості освітніх послуг, адекватних вимогам держави, суспільства та особистості. Звідси доречною є думка (С.Клепко), що стандарт – це консенсус, угода між державою, освітою і суспільством, в якому значна увага приділяється демократичним процедурам його укладання та експертним оцінкам [2]. С. Гончаренко вважає, що стандарт є результатом освіти, який відображає громадський ідеал і який приймається як державна норма освіченості [1, с. 318].

Поняття стандартів освіти перебуває у тісному зв'язку з такими категоріями, як “якість освіти”, “ефективність професійної діяльності”, “моніторинг якості освіти”, що, таким чином, підкреслює стратегічне завдання удосконалення системи контролю й оцінки якості освіти та наголошує на необхідності порівняння досягнутого рівня освіти з певним еталоном, роль якого й відведена стандарту освіти.

Освітній стандарт є підставою таких регулюючих механізмів і оцінних технологій як державна атестація й акредитація освітніх установ.

Освітній стандарт найчастіше розглядають як:

– офіційний документ, який описує норми, правила, вимоги до освіти (в Україні, залежно від рівня органа чи організації, що затверджує стандарт, розрізняють державні, галузеві й стандарти освіти навчальних закладів);

– “рівень майстерності в опануванні та застосуванні змісту освіти” (Організація економічної співпраці та розвитку OECD); “критерії, встановлені навчальним закладом для визначення успішності студентів” (Тезаурус ЮНЕСКО); певний набір засобів навчання для реалізації змісту навчання (Всесвітня декларація з освіти для всіх ЮНЕСКО); визначений рівень вимог та умов, згідно з якими оцінюється якість діяльності навчального закладу та які ставляться до навчальних програм у межах акредитації (Європейський центр вищої освіти); “вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки” (ст. 15. “Державні стандарти освіти” Закону України “Про освіту”);

– “засіб переосмислення на сучасному етапі цілей і змісту освіти”; “метод рефлексії суспільства щодо призначення і ролі освіти”; “шлях підтримки освітньої різноманітності”; “фактор динамічного зростання освіченості громадян” “спосіб прогностичного проектування національного освітнього продукту”; “засіб підтримки загальноцивілізаційного рівня освіченості”; “основа типологізації освітніх закладів за типами, видами і категоріями”; “один із шляхів упорядкування академічного і професійного визнання документів про освіту” [3].

Хоча сам термін “стандарт” по відношенню до освіти став використовуватися порівняно недавно, стандартизація освіти в розвинутих країнах здійснювалась давно шляхом розробки навчальних планів і програм, встановлення певного рівня освіти тощо. Процес становлення і запровадження державних стандартів освіти – сукупності норм, які визначають вимоги до освітнього, освітньо-кваліфікаційного рівня – відбувається і в Україні. Стандартизація як цілеспрямована система розробки і використання стандартів, є об'єктивно необхідною діяльністю по упорядкуванню практики, її стабілізації як цілісної системи, яка відповідає потребам суспільства, що історично змінюються.

Як зауважує Ж.В. Таланова, в Україні до перебудови, тобто за умови централізації й уніфікації всього суспільного життя, включаючи освітню сферу, проблема стандартів “не виникала” через тотальну стандартизацію будь-якої діяльності. Демократизація, плюралізм думок, свобода творчості громадян, ринкові й конкурентні відносини, зрівняння у правах державного і приватного секторів економіки загострили питання стандартів якості будь-яких продуктів та послуг. Тому в 90-х роках минулого століття відбувався активний пошук правил і процедур унормування різних видів діяльності, включаючи освітню. У вищій школі цей процес стимулювався масовою появою навчальних закладів недержавної форми власності та різким збільшенням прийому студентів на навчання на платній основі, комерціалізацією вищої освіти [3, с. 9].

Державні стандарти вищої освіти передбачають:

- урахування європейського рівня вимог до вищої освіти, що сприятиме більш повному входженню України до світового освітнього простору;
- гуманістичне спрямування освіти, нормативна частина якої забезпечується обов'язковим вивченням соціально-гуманітарних дисциплін: права, екології, етики, філософії, світової та вітчизняної культури тощо;
- надання гуманістичної спрямованості фундаментальним і спеціальним дисциплінам;
- забезпечення європейського рівня формування освіти та вироблення професійних навичок, виховання гармонійно розвиненої, соціально активної толерантної людини з високими духовними якостями, здатної до саморозвитку і самовдосконалення;
- впровадження ступеневої системи вищої освіти і введення нових освітньо-кваліфікаційних рівнів “бакалавр” та “магістр”.

Водночас, орієнтуючись на мінімальність освітнього стандарту, слід пам'ятати, як зауважує С.Ф.Клепко, що це не рівень посередності, “це та сума знань і компетенцій, яка необхідна суспільству для збільшення його ВВП у кілька, а краще в десять разів. Освітній стандарт – не те, що всі можуть досягти, а те, чого потрібно всім досягти!” [2, с. 10].

Усе виразнішим стає гуманістичне спрямування стандартів освіти. Зокрема, нормативна частина змісту освіти гарантує обов'язкове вивчення соціально-гуманітарних дисциплін: права, філософії, екології, етики, світової та української культури тощо. Дисципліни людинознавчого, народознавчого характеру складають двадцять відсотків навчального часу на підготовку фахівців. Фундаментальні і спеціальні дисципліни також набувають гуманістичної спрямованості. Тобто, окрім набуття знань та формування навичок, наголос робиться на вихованні громадянина, гармонійно розвиненої, соціально-активної людини, здатної до самовдосконалення, з високими духовними якостями, гуманністю та толерантністю. Формуванню активної позиції, самовиявленню людських якостей, збільшенню можливостей фахового самовираження сприяють і вже згадувані принципи зміни в переліку спеціальностей. У Державному стандарті освіти модель спеціаліста передбачає також людський фактор соціального замовлення та психологічний компонент якості.

Процес стандартизації освітніх систем відбувається через пошук найоптимальніших співвідношень між суспільно обумовленим інваріантним “ядром” (державним компонентом) освіти, який і визначається стандартом, та диференційованими навчальними курсами (регіональним і шкільним компонентами в загальноосвітній школі).

Якість вищої освіти регулюється державним стандартом освіти, який складають різноманітні компоненти:

1. Державний компонент визначає напрями спеціальності, освіти і професійної підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями відповідно до класифікатора галузей освіти, напрямів підготовки і спеціальностей.

2. Галузевий компонент. Формується він з урахуванням державного компонента, включає освітньо-кваліфікаційну характеристику (встановлює професійне призначення й умови використання випускників, відображає мету, узагальнює зміст освіти і професійної підготовки у формі переліку умінь, визначає місце і роль фахівця у соціальній структурі суспільства, вимоги до нього, встановлює вимоги до загальноосвітнього рівня і галузеві кваліфікаційні вимоги до випускника вузу) й освітньо-професійну програму (визначає нормативну частину змісту освіти, встановлює вимоги до змісту, обсягу, рівня освіти і професійної підготовки фахівця відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня конкретної спеціальності. Подається у формі структурованої системи навчальних елементів, що формують інформаційний обсяг і рівень засвоєння знань у процесі підготовки відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики).

Освітньо-професійна програма включає цикли гуманітарної, соціально-економічної, природничої та професійно-орієнтованої практичної підготовки.

3. Компонент навчального закладу. Запроваджується з метою забезпечення відповідності рівня освіти і професійної підготовки фахівця вимогам суспільного поділу праці й мобільності системи підготовки фахівців для задоволення вимог ринку праці. Включає варіативну частину освітньо-кваліфікаційної характеристики випускника навчального закладу, яка доповнює й конкретизує кваліфікаційні вимоги до змісту освіти і професійної підготовки випускників.

Процес стандартизації є усвідомленим встановленням упорядкованих діагностичних вимог до освіти. Держава здійснює контроль за рівнем якості освіти і професійної підготовки за допомогою вимірювань показників якості вищої освіти студентів у процесі реалізації вузом в контексті його автономії освітньо-професійної програми підготовки. Засобом діагностики є критеріально-орієнтовані тести і психодіагностичні методики, орієнтовані на виявлення якостей особистості. Вони спрямовані на вимірювання та оцінку обсягу, повноти, системності й міцності професійних знань; дієвості й самостійності випускників, що дає змогу порівняти рівень їх з еталонними вимогами освітньо-кваліфікаційної характеристики.

Стандартизація освіти має базуватись на наступних підходах (за С.Р.Філоновичем):

- стандарти мають визначати мінімальні вимоги, залишаючи простір для творчості в проектуванні навчальних планів та програм згідно з профілем навчального закладу;

- стандарти вищої освіти мають враховувати стан і характер стандартів середньої освіти;

- структура і зміст стандартів повинні бути різними для різних рівнів освіти;

- стандарти повинні відображати соціально-економічні реалії функціонування системи освіти в країні [4].

Таким чином, стандарти вищої освіти мають забезпечувати баланс мінімальних вимог і творчості, як на рівні навчального закладу, так і на рівні викладача. Стандарт не може визначати максимальних вимог, бо його призначення – націлювати, стимулювати, розкривати перспективу, пропагувати різноманіття.

Водночас стандартизація освіти має і низку істотних недоліків. Так, з одного боку, стандарти в галузі освіти дозволяють сформулювати єдині вимоги, які пред'являються до випускників, домогтися високого ступеня сумісності навчальних планів, що в свою чергу веде до сумісності, уніфікації та визнання дипломів як в національному, так і в міжнародному масштабах. З іншого боку, стандартизація зобов'язує всіх учасників навчального процесу слідувати єдиним правилам, що пригнічує творчу ініціативу і позбавляє свободи вибору як цілі вузи, так і окремих викладачів та студентів, не дозволяє їм оперативно реагувати на зміни зовнішнього і внутрішнього середовища. Надмірний рівень стандартизації веде до випуску уніфікованих фахівців, які не завжди відповідають вимогам конкретних замовників, що, без сумніву, має бути подолано наданням вузам автономії.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що будучи невід'ємним атрибутом освітніх систем усіх розвинених країн, процеси стандартизації впевнено входять і в освітній простір України. Освітній стандарт розглядається і використовується, як засвідчує аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду стандартизації в освіті, в різних контекстах. Однак, основне призначення стандартизації – її спрямованість на досягнення належного рівня якості в будь-якій сфері людської діяльності. У вищій освіті стандартизація є ефективним засобом формування єдиного освітнього простору, стимулює здатність освіти до саморозвитку і самовдосконалення, визначає межі самостійності суб'єктів навчального процесу, їх академічних свобод.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С.У.Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Клепко Сергій. Компетенція стандарту: компетентність культури. Про концептуальні підходи до освітніх стандартів / С. Клепко // Управління освітою. Спеціальний випуск. – Серпень, 2003.
3. Таланова Ж.В. Стандартизація фахової підготовки з державного управління в країнах Північної Америки і Європи / Ж.В.Таланова : Автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.03 / Національна академія держ. управління при Президентові України. – К., 2004. – 20 с.
4. Филонович С.Р. Стандарты высшего образования: достижения и проблемы / С.Р.Филонович // URL http://www.rabe.ru/new/rus/m32_3.htm (1 грудня 2006).

Kim G. G.. ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ АВТОНОМІЗАЦІЇ ВНЗ

Анотація: Державний стандарт як нормативна база функціонування вищої освіти є засобом формування єдиного освітнього простору вищих навчальних закладів в умовах їх автономізації, оскільки визначає межі самостійності суб'єктів навчального процесу, їх академічних свобод.

Ключові слова: стандартизація, освітні стандарти, державний стандарт вищої освіти, автономізація ВНЗ.

Kim G. G.. ГОСУДАРСТВЕННЫЙ СТАНДАРТ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ЕДИНОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА В УСЛОВИЯХ АВТОНОМИЗАЦИИ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ.

Аннотация. Государственный стандарт как нормативная база функционирования высшего образования есть средством формирования единого образовательного пространства высших учебных заведений в условиях их

автономизации, поскольку определяет границы самостоятельности субъектов учебного процесса, их академических свобод.

Ключевые слова: стандартизация, образовательные стандарты, государственный стандарт высшего образования, автономизация высших учебных заведений.

Halyna Kit. STATE STANDARDS AS MEANS OF UNITED EDUCATIONAL SPACE IN CONDITIONS OF UNIVERSITY AUTONOMY

Abstract. *The reforming of Ukrainian higher education require a balance between the autonomy measure and government regulation of the studying process. Higher education improving is not possible without the use of tools and methods of standardization insofar as a normative framework for the functioning of the education is standards system. The creation of modern standards for higher education, designed for the future, the most important task of education quality assurance.*

Standardization is considered by researchers as sufficiently broad philosophical, educational, social, economic category. Particular attention is paid to standards in higher education. The standardization process provides the optimal balance between public education component, which is determined by the standards, and differentiated academic disciplines, that reflect the components of particular university.

Thus, the state standards are the means of forming a united educational space n conditions of university autonomy as far as they define the boundaries of the educational process independence, the academic freedom of education subjects.

Keywords: *standardization, educational standards, state standardy of higher education, university autonomy.*

УДК 378

**КОЗЛАКОВА Г.О.,
САЄНКО Т.В.,**

Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

**ФОРМУВАННЯ АВТОРСЬКОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ
ДІЯЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Вступ. Актуальність. Поняття наукової школи відомо з давніх часів і трактується як множина учнів відомого ученого, які працюють в одному науковому напрямі, найчастіше в одній науковій установі або вищому навчальному закладі. Наявність наукових шкіл є ознакою університетського типу навчання для вищого навчального закладу, де працюють керівник наукової школи та його учні.

Для наукового закладу академічного типу, наприклад для інститутів Національної академії педагогічних наук України, характерні міцні наукові і навчальні звязки з університетами, коледжами, вищими професійними училищами з усіх регіонів України. Тому творча робота доктора наук, професора, напрями наукової роботи, що виконується у наукових підрозділах (лабораторіях, відділах) за його участю та під його керівництвом стають привабливими для наукової молоді, представники якої обирають для себе відповідну тематику досліджень і поповнюють ряди аспірантів і докторантів.

У наш час, що характеризується надшвидкими темпами зростання наукової і навчальної інформації, а також поширенням процесів євроінтеграції, інтернаціоналізації та глобалізації, причетність науковця до конкретної наукової школи стає певною рекомендацією, путівкою у майбутнє подальше життя і характеристикою у середовищі науковців і викладачів вищої школи.